

MUSTAFA ÇETİNER

BİLİM BİZİ KANDIRIYOR MU?

DESTEK YAYINLARI: 1479
POPÜLER BİLİM: 4

MUSTAFA ÇETİNER / BİLİM BİZİ KANDIRIYOR MU?

Her hakkı saklıdır. Bu eserin aynen ya da özet olarak hiçbir bölümü, telif hakkı sahibinin yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

İmtiyaz Sahibi: Yelda Cumalıoğlu
Genel Yayın Yönetmeni: Ertürk Akşun
Yayın Koordinatörü: Özlem Esmergül
Editör: Özlem Küskü
Son Okuma: Devrim Yalkut
Kapak Tasarım: Sedat Gösterikli
Sayfa Düzeni: Cansu Poroy
Sosyal Medya-Grafik: Tuğçe Budak-Mesud Topal

Destek Yayınları: Temmuz 2021
Yayıncı Sertifika No. 13226

ISBN 978-625-441-337-7

© Destek Yayınları
Abdi İpekçi Caddesi No. 31/5 Nişantaşı/İstanbul
Tel. (0) 212 252 22 42
Faks: (0) 212 252 22 43
www.destekdukkani.com
info@destekyayinlari.com
facebook.com/DestekYayinevi
twitter.com/destekyayinlari
instagram.com/destekyayinlari

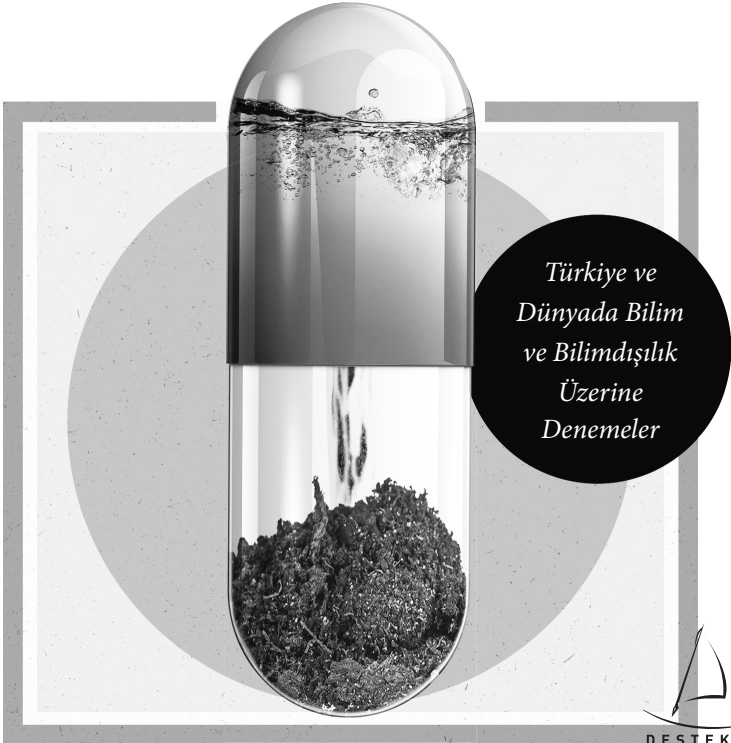
Destek Dukkan

Deniz Ofset – Çetin Koçak
Sertifika No. 48625
Maltepe Mahallesi
Hastane Yolu Sokak No. 1/6
Zeytinburnu / İstanbul

MUSTAFA ÇETİNER

BİLİM BİZİ KANDIRIYOR MU?

İÇİNDEKİLER

YAZAR HAKKINDA 11

ÖNSÖZ – Neden Bu Kitap? 15

1. BÖLÜM

BİLİM VE ETİK SARMALINDA TIP

VE HEKİMLİK SANATI 21

İnsanoğlunun Var Olma Yolculuğunda Bilim ve

Tıp Neden Gereklidir? 22

Bilimdışılığa Övgü 26

Bilim Özgür mü? 30

Beyaz Ayı Etkisi 33

Bilim Bize Gereklidir 36

Bilim ve Kanser Hakkında Yanlış Bilinenler 39

Bilim ve Etik Birbirleri İçin Olmazsa Olmazdır 43

Bilim, Etik ve Tıp Ekseninde Hekim Nerede? 46

2. BÖLÜM

BİLİM VE TIPTA BİLİMSEL METODOLOJİ,

TUZAKLAR, RİSKLER 51

Faz Çalışmaları: Bir İlaç veya Aşısı Nasıl Geliştirilir? 52

İlaç Çalışmaları Nasıl Planlanıyor? 56

İlaç Firmaları Külliyyen Haksız mı?	59
Akademi İlaç Sektörünü Denetleyebilir mi?.....	65
Sağlığın Paydaşları ve Sağlık Risk Paylaşımı	67

3. BÖLÜM

BİLİMİN İÇİNDE VEYA

BİLİMİN DIŞINDA KALMAK	73
Bilimde Objektivite ve Yalancı İlaç	73
“Alternatif” Tıptan Geriye Ne Kaldı?	80
Alternatif Pazarda Neler Oluyor?	83
Alternatif Tıp Neden Alternatif Olamaz?	87

4. BÖLÜM

MODERN TIP HEP HAKLI VE MASUM MU? ..... 93 |

Bilimin En Büyük Düşmanı: Önyargı	94
Sebebiyet İlişkisi Akıl Karıştırır!	100
Sihirli p Değeri Gerçekten Sihirli mi?	102
Bilimin En Önemli Sorunlarından Biri: Araklama.....	107
Bilimsel Çalışmalar Okunmak İçindir, Bilimde Atf Sayısı Önemlidir, ya Türkiye İçin?	111
Bilimsel Çalışmalarda Atf Sayıları ile İlişkili İki Kavram: H-İndeksi ve Etki Faktörü (Impact Factor).....	114
Tıpta Yemleme Çalışmaları.....	118
Tıpta Bilimsel Çalışmaların Açık Erişim Sorunu.....	121

Bilimsel Makalelerde “Hayalet Yazar” Sorunu	129
Bilimsel Makalelerin Çakalı Olur mu?	131
Bilimin ve Tıbbın En Büyük Düşmanları: Safsata, Palavra, Yalan	136
Tıp ve Bilimde PR Olur mu?	141
Bilim İnsanı Her Zaman Güvenilir mi?.....	143
Dr. Bezvod ve Dr. Wakefield’dan Öğrendiklerimiz ve D Vitamininin Öyküsü	145
Bilimde Tekrarlanabilirlik Sorunu	153
Aşı Tartışmaları ve Pandemi.....	155
Pandeminin Sosyal Medya, Siyaset ve Bilimle Dansı	169
Bilimsel Çalışma Konusuna İyi Bir Örnek: Framingham Kalp Çalışması	180
Söz Bilim Dergilerinde... ..	183
İnternet Kullanırken Sağlık ve Tıp Alanında Doğru Bilgiye Nasıl Ulaşırız?	190

5. BÖLÜM

TÜRKİYE BİLİMSELLİĞİN NERESİNDE?	193
Ülkemizin Aydınlanma ve Bilim Yolundaki En Büyük Engellerinden Biri: Şinasi Sendromu.....	194
Aziz Sancar’ın Nobel Ödülü ve Erovizyon Şarkı Yarışması	201
Türkiye’de Bilim İnsanı Olmak.....	204

Türk Bilim İnsanları Nerede Hata Yapıyor?	208
Bizim Neyimiz Eksik?	214
Biz Kuş muyuz, Tavuk mu?	217
Türk Hekimlerine Övgü.....	221
SON SÖZ	225
SEÇİLMİŞ KAYNAKÇA VE OKUMA LİSTESİ	227

*“Herkesi bazen kandırabilirsiniz,
bazılarını her zaman kandırabilirsiniz
ama herkesi her zaman kandıramazsınız.”*

– Winston Churchill

YAZAR HAKKINDA

Prof. Dr. Mustafa Çetiner 1964 yılında Kayseri'de doğdu. İlköğretimini Kayseri İnönü İlkokulu, orta ve lise eğitimini ise Ankara Atatürk Anadolu Lisesi'nde tamamladı.

Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi'ni 1988 yılında bitirdi.

Karadeniz Teknik Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde İç Hastalıkları, Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde Hematoloji uzmanlık eğitimini tamamladı.

Dr. Çetiner, 2004-2005 yılları arasında 6 ay Amerika Birleşik Devletleri/Chicago'da Northwestern Üniversitesi Robert Lurie Kanser Merkezi'nde Hematopoyetik Kök Hücre Nakli Ünitesi'nde misafir öğretim üyesi olarak çalıştı.

2006 yılında Doçent, 2013 yılında Profesör oldu.

Türk Tabipleri Birliği, Türk Hematoloji Derneği, American Society of Hematology, European Hematology Association, European Bone Marrow Transplantation Registry, MDS Foundation, Turkish Hematology Network, Türk İç Hastalıkları Uzmanlık Derneği, Üniversite Öğretim Üyeleri Derneği, Kanser Savaşçıları Derneği gibi birçok ulusal ve uluslararası derneğe üyedir.

Kanser Savaşçıları Derneği kurucularındandır ve halen derneğin yönetim kurulu üyesi ve eş başkanıdır.

Türk Hematoloji Derneği içinde “Akut Lösemiler” ve “Multiple Miyeloma” bilimsel alt komite sekreterliği görevlerinde bulunmuştur.

Kemik İliği Yetersizliği Bilimsel Alt Komite başkanlığı yapmıştır.

Turkish Hematology Network MDS çalışma grubu başkanıdır.

İki kez Marmara Üniversitesi Rektörlük Üstün Başarı Ödülü ve iki kez Tıp Fakültesi Dekanlığı'nca verilen ve öğrenci oylarıyla belirlenen “Öğrencilere Danışmanlık Vermek Yoluyla Öğrenimlerini Kolaylaştıran Öğretim Üyesi” ödülleri almıştır.

Ulusal ve uluslararası çok sayıda bilimsel kongre, konferans ve aktivitede konuşmacı, oturum başkanı, organizatör, jüri üyesi ve katılımcı olarak bulunmuştur.

On bir yıldır İstanbul'da düzenli olarak yapılan “New Trends in Hematology” isimli toplantılarda 2019 yılına kadar eş başkanlık görevi yapmıştır.

İstanbul Lenfoma Grubu (ILeG) kurucularındandır ve grup sekreterliği görevini yürütmüştür.

Prof. Dr. Mustafa Çetiner 2010 yılından beri “Birleşmiş Milletler” doktoru olarak çalışmaktadır.

Çeşitli ulusal ve uluslararası dergide yayımlanmış çok sayıda makalesi, ulusal ve uluslararası kongrelerde sunulmuş bildirileri ve Hematolojik Maligniteler üzerine yazılmış üç kitabı mevcuttur.

Asıl uzmanlık alanı olan hematoloji dışında tıp eğitimi, tıbbi etik ve tıp tarihi konuları ile de ilgilenmektedir.

Sağlığımıza, Lenfoma Tarihinden Portreler, Hematoloji Tarihinde Kilometre Taşları, Biz Kuş muyuz Yoksa tavuk mu isimli popüler bilim kitapları yazmıştır.

Cumhuriyet gazetesi “Bilim ve Teknoloji” ekinde “Güncel Tıp” ismi ile 15 yılı aşkın süredir 500’ü aşkın düzenli köşe yazısı yazmıştır.

Halen “Güncel Tıp başlığıyla *Herkese Bilim Teknoloji* isimli dergide haftalık yazılarına devam etmektedir.

İstanbul Tabip Odası’nın elektronik ortamdaki sesi olan “Hekimedya” web sayfasında düzenli yazıları yayımlanmıştır.

Farmaskop dergisinde “Stetoskop” ismiyle köşe yazıları yazmıştır.

Herkese Sağlık dergisinin kurucuları arasındadır. Söz konusu dergide “İnsan Olmak” adıyla köşe yazıları yayımlamış ve derginin Danışma Kurulu Koordinatörlüğü görevini yürütmüştür.

“Miyelomla Yaşam” grubunun (miyelomlayasam.org) kurucularındandır ve halen danışmanıdır.

Prof. Dr. Mustafa Çetiner, 2007-2008 yıllarında CNN-Türk televizyonunda yayımlanan “Kanser ve Yaşam” isimli programın devamlı konuğu ve bilimsel danışmanlığını yapmıştır.

Halen *Tibbin Ustaları* dergisinin ve “Türk Hematoloji Derneği Bülteni”nin editörüdür.

“Prof. Dr. Mustafa Çetiner” ismiyle bir YouTube kanalı vardır.

Bilim, etik, hasta-hekim ilişkileri, tıp tarihi konularında birçok konferans vermiş, uzmanlık alanını ilgilendiren konularda sosyal farkındalık projelerinde rol almıştır.

Ekim 2008-Mart 2019 tarihleri arasında VKV Amerikan Hastanesi Hematoloji Bölümü’nde görev yapmıştır.

Dr. Çetiner, Şişli Memorial Hastanesi Kemik İliği Nakli Ünitesi’nin kurucusudur ve 2011-2012 yılları arasında direktörlüğünü yapmıştır.

Koç Üniversitesi Tıp Fakültesi’nde 2013-2019 yıllar arasında öğretim üyeliği yapmıştır.

Koç Üniversitesi Tıp Fakültesi İç Hastalıkları Anabilim Dalı’nın kurucusu ve ilk Anabilim Dalı Başkanı’dır. Bu görevi ilk 4 yılı direktör olmak üzere 7 yıl süreyle yürütmüştür.

Koç Üniversitesi Tıp Fakültesi “Fakülte Kurulu” ve “Fakülte Yönetim Kurulu” üyeliği görevlerinde bulunmuştur.

Halen Acıbadem Maslak Hastanesi Hematoloji Bölümü’nde ve Acıbadem Üniversitesi Tıp Fakültesi’nde misafir öğretim üyesi olarak çalışmaktadır.

Beylerbeyi Spor Kulübü basketbol şubesini kurmuş ve 2 yıl yöneticiliğini yapmıştır.

Dr. Çetiner, Galatasaray Spor Kulübü Kongre üyesidir.

Evli ve iki çocuk babasıdır.

İletişim:

Email: dr.m.cetiner@gmail.com

Facebook: <https://www.facebook.com/mustafa.cetiner.338>

Instagram: <https://www.instagram.com/prof.dr.m.cetiner>

YouTube: <https://www.youtube.com/profdrmustafacetiner>

Twitter: <https://www.twitter.com/drmcetiner>

ÖNSÖZ – Neden Bu Kitap?

Gerçek ötesi veya Batılıların deyimiyle “post-truth” çağı tam bir salgına dönüştü. İnsanlığın bilgi ve teknoloji konularında birikimi arttıkça sanılanın aksine gerçek insana pek de yaklaşmadı, hatta Kafkağı'nın ardına kaçtı.

Oxford Sözlüğü, 2016 yılında “post-truth” sözcüğünü yılın sözcüğü seçti. Sözlük “post-truth” kelimesini şöyle tanımlıyor:

“Nesnel hakikatlerin belirli bir konu üzerinde kamuoyunu belirlemede duygulardan ve kişisel kanaatlerden daha az etkili olması durumu...”

Yani gerçeğe aldırmadan sadece algı ve yalanlar ile akıl karıştırarak kitlelerin yönlendirilmesi anlamına geliyor bu.

Gerçeklik döneminde hâkim olan deyiş şuydu: “*Düşünüyorum öyleyse varım.*” Gerçeklik sonrası dönemde ise durum şudur: “*İnanıyorum, öyleyse haklıyım.*”

Post-truth çağının kendisi bir hastalık gibi anlatılıyor ama hekim gözüyle bakarsanız bu tanım doğru değil.

Aslında post-truth hastalığının kendisi değil, hastalığın bir bulgusu.

Hastalığın kendisi demokrasiyi, çoksesliliği içselleştiremeyen dünya düzenidir.

Hastalık bir anlamda kapitalizmdir, dünya emperyalinin bu evrende ne varsa hepsine hükmetme tutkusu ve doyurulamayan açlığıdır.

Çok basit bir soru soralım.

İnsanlar neden “gerçek ötesinde” yaşamayı seçti?

Çünkü kendilerine anlatılanlara inanmıyorlar, kendilerine anlatılanlara inanmak onları mutlu etmiyor, anlatılanlara inandıkları için geçmişte çok kandırıldılar ve yine kandırılmaktan korkuyorlar.

Daha da önemlisi; doğru ile yanlış birbirlerinden ayırabilecek bilgi birikimleri yok. Eskiden insanları yönlendirmenin yolu onları bilgisiz bırakmaktı. İletişim çağındaki yeni yöntem onları yarım yamalak bilgi bombardımanı ile istedikleri biçimde düşündürtebilmek.

Gerçek ötesi sözcüğü ilk kez 1992 yılında, Sırp asıllı Amerikalı oyun yazarı Steve Tesich’in *The Nation* dergisinde yayımlanan bir yazısında kullanıldı ancak popülaritesi Ralph Keyes’in 2004 yılında *The Post-truth Era* isimli kitabından sonra arttı.

Öyle ki gerçek artık önemini neredeyse tamamen yitirdi ve onun yerine tuhaf bir “algı” yönetimi geçti. İnsanlar, gözlerinin önündeki koca gerçeği görmek yerine onlara söylenen, öğretilen, gerçeğe ilgisi olmayan ama inandırıldıkları safsatalarla yaşamayı seçmeye başladı.

Umberto Eco bu durumu çok güzel anlatıyor:

“Artık esas meselemiz bir şeyin yanlış olduğunu ispatlamak zorunda kalacak olmamız değil, esas meselemiz apaçık doğrunun doğru olduğunu ispatlamaya çalışmak zorunda kalacak olmamız.”

Eco haksız değil. Bu ülkenin ulusal televizyonlarında Nuh Peygamber cep telefonundan aramış olabilir diyenlere bunun olamayacağını, uzaylıların türbe gezdiklerini söyleyenlere, bunun akla uzak olduğunu anlatmaya çalışmakla zaman harcıyoruz.

Kilise, “gerçeklik öncesi” veya “pre-truth” döneminde dünyanın düz olduğunu söylüyordu, bu gerçek öncesi dönemin en tipik yanılığlarından biriydi. Sonra “gerçeklik” döneminde Pisagor, Macellan gibiler çıktı dedi ki: Hayır, dünya yuvarlaktır. İnsanlık görkemli bir aydınlanma dönemi yaşadı.

Şimdi “gerçek ötesi” çağda yeniden dünyanın düz olduğuna inanlar var. İnternete girip bakın, “*The Flat Earth Society*” isimli dernek açıkça dünyanın düz olduğunu iddia ediyor ve buna inanan onlarca insan var.

Geçtiğimiz günlerde bir arkadaşım anlatıyordu, birisi ona şöyle söylemiş: “*Yerçekimi olduğunu nereden biliyorsun, belki de gök itimidir o.*”

Bu “gerçek sonrası” halleri tıp alanında da geçerli.

Her gün TV’lerde birçok para-medikal uzman, çıkıp klasik tıbbın gerçeklerine neredeyse taban tabana zıt bilgiler veriyor, sürekli konuşuyorlar.

Ulusal TV’lerimizden birinde bu zatı muhteremlerden biri, kişileri baş aşağıya çeviren bir düzenek icat ettiğini ve kişiler baş aşağı döndüğünde yerçekimi etkisi ile kanın baş bölgesine doğru hızla akacağını ve beyin damarlarını genişleterek beynin kan dolaşımını artıracığını ileri sürüyordu.

Bunlarla herhangi bir tartışmaya girmek son derece zor bir iş.

Hiçbir akademik birikimi olmayan, sadece inandıkları için veya “duygusal nedenlerle” beyinleri safsata dolu bu kişileri ciddiye alıp onlarla “*gerçek sonrası*” tartışmalara girmek akıl kârı mı?

Çoğunun eğitimi kendinden menkul olan bu kişilere Umberto Eco'nun dediği gibi doğrunun doğru olduğunu anlatmaya çalışmak akla ziyan değil mi?

Bir İngiliz özdeyişi var: “*Bir domuzla asla kavga etmeyiniz. İkinize de çamur bulaşır. Ne var ki domuz bundan hoşlanır.*”

Peki ne yapmalı?

Bizler hâlâ şaşkınlığımızdan sıyrılamazken, gerçek ötesi dönem kendi bilim insanlarını, siyasetçilerini üretmeye devam ediyor. Bu akım dünyayı ortalama insanlara emanet ediyor, yüzyılımızı “averaj insanlar yüzyılı” haline getiriyor. Panzehir elbette bilim, akıl ve analitik düşüncenin dünyaya yeniden hâkim olmasını sağlamak...

Peki ama nasıl?

Google'a herhangi bir konuyu sorun, ne kadar çok birbirine zıt, çelişik bilgiye ulaştığınızı fark edeceksiniz, doğru, yanlış hepsi birbirine karışmış halde karşınıza dikilecek.

İnsanların bilime olan inanç kaybında da bilime yaklaşımında da “güvensizlik” başrol oynuyor. İçgüdüsel olarak, kapitalizmin ve dünya emperyalinin kendine oyun ettiğini hisseden, bunu ayırt edecek bilgisi olmayan yarı paranoyak insanların sayıları her geçen gün artıyor.

“Gerçek olan” böylece Kafka'dığı'nın ardına sürükleniyor. Gerçek adeta yok oluyor, geriye koca bir toz duman bulutu kalıyor.

Bu kaos bilime olan inancı da yok ediyor, hurafe ve irrasyonalizm, aklın ve bilimin tahtına kuruluyor.

Oysa bilim her şeye rağmen yine de tek panzehirdir.

Ancak bilimin kurtarıcı rolünün etkinleşmesi, özgürleşmekten, “*Ben dedim oldu*” yaklaşımından, bilimin bir iktidar ve yönetme aracı olmaktan çıkmasıyla mümkün görünüyor. Bilim güce ve paraya teslim olmadığı sürece insanlığın yararına bir işlev yürütebilir.